

Naproti tomu žádá *dělnictvo*, aby byly odstraněny řády čelední, jakož i všeliká ustanovení výminečná, která jsou na úkor zemědělského dělnictva i čeledi a aby dělnictvo zemědělské bylo postaveno plně na roveň s dělnictvem průmyslovým a živnostenským. Dělnictvo také žádá za různá opatření sociálně politická ve prospěch čeledi zemědělské. Důležitým požadavkem dělnictva jest také, aby rozhodování sporů čeledních bylo přikázáno „soudům rozhodčím“.

Petice tyto nebyly sice dosud podány na sněmu. Jsou však známým postulátem dělnictva a také vysoce významny, osvětlující i s druhé strany neúspěšnost nynějšího řádu čeledního a odhalující příčiny nespokojenosti čeledi. — Nebylo by účelněji jíti po stopě i těchto projevů, proniknouti až k samé podstatě oboustranných zájmů, jež jsou jádrem poměru čeledního a hledati společnou základnu, která by umožňovala vyrovnati zájmy ty způsobem obapolně uspokojujícím? *Jednostranné tendence té či druhé skupiny zájemníků jistě minou se cílem a reformu řádu čeledního nelze odkládati.* To nechť uváží povolané kruhy!

Meze vzdělání vysokoškolského.

Napsal C. Horáček.

Jedním z ne právě mnohých světlých bodů novodobého vývoje společenského jest živá touha po vzdělání. Po stránce extensivní došly snahy ty svého výrazu v povinné návštěvě školní, platné dnes ve všech

*však nový čelední řád pro Štýrsko z 27. června 1895 č. 84 ř. z. Také moravský řád čelední z 2. května 1886 č. 53 ř. z. nezdá se vyhovovati kruhům zemědělským, jak o tom svědčí nová osnova řádu čeledního usnesená sněmem r. 1912, která chrání po výtce zájmy agrární. V stejných kolejích pohybuje se i osnova vypracovaná dolnorakouským zemským výborem z r. 1903 (XLIV. příloha stenografického protokolu sněmovního). — Nejnověji byl vydán pro Vídeň nový řád čelední z 28. října 1911 č. 125 ř. z. (Sr. Ehrenfreund: „Komentar zur neuen Wiener Dienstbotenordnung“, Wien 1912.) Ze zákonodárství jiných zemí sluší především vytknouti *uherský* zákon z r. 1907 art. XLV. jímž se upravují poměry mezi zaměstnavateli a zemědělskou čeledí. K tomu: Dr. Jeni von Czettler, „Landwirtschaftliches Gesinde in Ungarn“. Berlin 1910. — Zásadám liberálním hovějí obzvláště zákonodárství dánské a švýcarské.*

státech kulturních. Úplná demokratisace elementárního vzdělání jest nepopíratelným pokrokem naproti dobám dřívějším. Ale snahy vzdělávací nesou se i směrem intenzivním a jich ukojení slouží školství vyššího stupně. Jsou to školy střední, buď odborné, jichž mnohottvárná soustava vybudována byla teprve v dobách nejnovějších, aneb střední školy všeobecné, tvořící průpravu k vlastnímu studiu vysokoškolskému. Tím zároveň usnadněna návštěva škol vysokých, jež v dobách minulých byla jen vzácnou výjimkou pro jednotlivce příznivým osudem chráněné.

Tato dnes poměrně snadná příležitost nabytí vzdělání vysokoškolského jeví se zřetelně ve vysokých číslicích posluchačů universit a vysokých škol technických ve všech zemích. V číslicích těch zrcadlí se také právě ony, samy o sobě zajisté velmi chvályhodné snahy po vzdělání co nejvyšším. Snahy takové vyskytují se na různých stranách a ve všelikých oborech. Konkrétního výrazu docházejí v požadavcích, aby pro co nejvíce oborů životního povolání umožněna byla soustavná průprava školská vybudovaná až do nejvyššího stupně, tedy ona, kterou spojujeme s pojmem a názvem školství vysokého.

Požadavky tyto v době nové a nejnovější docílily skutečně úspěchu. Až do počátku minulého století soustřeďovalo, ale zároveň i obmezovalo se formální vzdělání vysokoškolské v starobylých universitách. Třeba tyto se rozpadaly na odborné fakulty, přece, jak již název jich nasvědčuje, objímaly v sobě všechny obory naukové, jež po názorech dřívějších vůbec mohly býti pěstovány ryze vědecky. Známé fakultní roztržidění universit ovšem již tehdy sloužilo spíše potřebám praktickým, než věcnému třídění vědnímu, jak novodobým požadavkům odpovídá. Tak zejména ve fakultě filosofické našly útočiště i vědy formální, i vědy duchové a přírodní.

Vysokoškolská výsada universit byla prolomena v první polovici minulého věku. Vítězný pokrok věd přírodních a použití důležitých objevů v oboru těchto věd (chemie, fyziky, mechaniky a t. d.) k účelům praktickým mělo za následek neobyčejné povznesení a zdokonalení techniky ve všech oborech lidské práce i obrovský převrat v celém hospodářském i sociálním životě. Tím stoupla důležitost těchto nauk technických a objevila se nutnost soustavného vysokoškolského jich pěstění. University svou ryze theoretickou tendencí výchovnou nejevily se býti k těmto praktickým cílům dosti vhodnými. Tak vznikly vysoké školy technické mající za účel pěstování nauk především praktických, ovšem na základě použití theorie. Dle konečných cílů výchovných rozpadaly se pak opět technické vysoké školy na jednotlivé odbory (chemický, mechanický, inženýrský, architektonický atd.)

Leč tím vývoj vysokoškolský nebyl a není ukončen. Ozývaly se vždy nové hlasy, které žádaly, aby vysokoškolské vzdělání rozšířeno bylo i na další obory naukové a aby i pro jiná životní povolání umožněna byla průprava rovnající se úrovni vzdělání vysokoškolského. Tak vznikly a domohly se práva existenčního vysoké školy báňské, veteri-

nářské, zemědělské a nejnověji silná agitace rozvířila se pro vysoké školy obchodní, které skutečně v Německu a jinde již jsou zařízení. Souběžně s tím pak jdou požadavky jiných kruhů, domáhajících se být ne vlastních vysokých škol, tedy přece aspoň přístupu na jiné školy vysoké. Takové požadavky kladeny bývají zejména v kruzích učitelstva.

Není vyloučeno, že někdy tužby takové mají základ nikoliv věcný, nýbrž jen zevní. Časem jsou to snad jen pohnutky ješitnosti a marnivosti, když absolventi různých odborných škol rádi by se honosili též vzděláním „vysokoškolským“, tituly a hodnostmi akademickými atd. a když některá učeliště — snad někdy i rázu soukromého — přikládají si reklamních názvů a zařízení vysokoškolských, aniž by splnila základní podmínku tohoto, totiž požadavek vysvědčení zralosti středoškolské svých posluchačů. S takovými „vysokými školami“ netřeba se dále zabývat. Ale jindy snahy po rozšíření a zobecnění vysokoškolského vzdělání jsou míněny zcela upřímně a prýští ze skutečné vnitřní touhy po hlubším vědění a soustavném zdokonalení odborného vzdělání. Takové snahy dlužno vítati a vážně s nimi počítati. I kulturní stát má jim vycházeti všemožně vstříc. Zejména výmluvy nedostatečných příjmů finančních měly by zcela odpadnouti, nejsouce moderního státu ani důstojny, ani při dnešních miliardových výdajích vojenských dosti upřímnny.

Avšak přece i takové vážné snahy po rozšíření vysokoškolského vzdělání neobejdou se bez některých námitek. Především hospodářských a sociálních.

Vzdělání vysokoškolské vyžaduje důkladné průpravy a dlouhé doby. Praktická činnost životní v povoláních, která předpokládají vzdělání vysokoškolské, může zahájena býti teprve v poměrně pozdním věku životním, sotva kratším než jest celé čtvrtstoletí. Do té doby jest nastávající příslušník takových povolání živlem neproduktivním a musí býti vydržován nákladem cizím. Uvažme, jak dalekosáhlé účinky hospodářské v tomto směru má každé rozšíření požadavku vysokoškolského vzdělání na obory nové, jak tím vzrůstá procento obyvatelstva žijícího z odvozených důchodů cizích, zpravidla rodičů, na něž uvaluje se tím těžké břímě nákladné výchovy. Ovšem snad mnozí vysokoškolští studenti jsou nuceni již sami o svou výživu se starati, či požívají dobrodiní různých humanitních ústavů, avšak výjimka tato není pravidlem a není ani žádoucno, aby se jím stala. Mimo to však nákladná průprava výchovná dle základních zásad hospodářských má vyžadovati plného ekvivalentu ve zvýšených důchodech příštího životního povolání. Ale jest tomu tak v povoláních t. zv. svobodných, jež zpravidla vyžadují přece vysokoškolského vzdělání? Zkušenost dí, že právě naopak. A to ještě zůstávají mimo zřetel ti, kdo na akademické dráze životní ztroskotali a zmizeli v davu inteligentního proletářstva.

A ještě jedno po praktické stránce nebezpečné úskalí hrozí absolventům škol vysokých oněch oborů, pro něž zařízení jsou zároveň odborná učeliště středního stupně, jako vyšší průmyslové, obchodní,

zemědělské školy a pod. I tyto střední odborné školy podávají ucelené vzdělání příslušného naukoveho odboru. A to v poměrně daleko kratší době, tedy s menším nákladem výchovným spojené. Ovšem vzdělání to nedosahuje výše vzdělání vysokoškolského. Ale jest otázka, zdali v životě praktickém rozdíl toho skutečně s dostatek jest ceněno? Není-li tomu tak, pak absolventi takových středních škol odborných soutěží s absolventy škol vysokých a domohou se snad někdy větších praktických úspěchů a ve věku mnohem mladším než oni. Jsou ovšem vysoce zodpovědná a vůdčí místa v praktických povoláních, jichž by vlastně nikdo zaujímati neměl, komu schází průprava vysokoškolská. Ale kolik jest míst takových? A jak často přes požadavek tento přechází se k dennímu pořádku, pokud zákonodárství samo takový formální průkaz vyšší způsobilosti nevyžaduje? Kolik vynikajících ředitelů továren, velkostatků, bankovních podniků bylo a jest, kteří vysokoškolského vzdělání nemají! A kolik absolventů vysokých škol živoří v bezradostné životní nespokojenosti v povoláních podřízených, ba i nedůstojných a jich vlastnímu určení zcela cizích! A kolik jich vůbec přes největší úsilí přiměřeného zaměstnání najíti nemůže! Časopisecké i veřejné projevy dotčených kruhů jsou toho smutným dokladem.

Ale vedle těchto praktických námitek vyskytují se proti bezvýhradnému rozšiřování vysokoškolského vzdělání ještě pochybnosti rázu hlubšího. Jde o to, jak dalece rozšířiti lze vzdělání vysokoškolské po stránce věcné, čili které naukové obory vůbec jsou způsobily býti předmětem výkladů na školách vysokých.

Na prvý ráz otázka tato zdáti se bude snad podivnou. Není zajisté pochybnosti, že pro žádnou vědu nelze stanoviti nějakou hranici bádání co do hloubky a intenzivnosti. Konečný cíl poznání jest neohraničitelný, každý další objev otevírá opět záhady nové, každý dosažený poznatek jest jen stupněm k poznatkům opět dalším. Proto každá věda může a má býti pěstována způsobem co nejprohloubenějším, který právě po formálně soustavné stránce odpovídá zařízení vysokoškolskému.

Ale to platí právě jen o vědách v pravém a vlastním slova smyslu, nikoli o všech t. zv. naukách, které pojmové povahy věd postrádají. V německém jazyku zřetelně se rozeznává mezi „Wissenschaft“, vědou, a „Lehre“ neb „Kunde“, naukou. Ne každá nauka jest již také vědou. Co oběma těmito pojmy jest společné a v čem spočívá rozdíl?

Oběma společno jest, že jich předmětem jsou jevy a skutečnosti určitého stavu neb dění přírodního neb společenského a že jich cílem jest poznání těchto jevů a skutečností. V tom se tedy vědy a nauky shodují. Avšak rozdíl mezi nimi záleží v tom: při pouhých naukách jde buď jen o poznávací cíl popisný, jehož předmětem jsou jen konkrétní jevy po stránce statické neb vývojové, aneb návod, jehož na mnoze jen na základě zkušenostním bylo získáno k účelům ryze praktickým (t. zv. „Kunstlehren“).

Naproti tomu u skutečných věd jde o poznávací cíl mnohem hlubší a složitější. Při nich nejedná se jen o seznání a popsání konkrétních

jevů určitého oboru, nýbrž o zjištění druhovosti těchto jevů, tedy toho, co v nich jest typického, jakož i o vyšetření jistých tendencí vývojových. Tyto typičnosti pak vyskytují se na mnoze ve vzájemných souvislostech souřadných neb následných, i bude se jednat o poznání abstraktní povahy těchto souvislostí, jich kauzálních příčiností, čili t. zv. zákonů. Zákony ty pak mohou býti povahy exaktní, jak tomu jest ve vědách přírodních, kde jevy typické jsou výsledkem konstantně působících, nezměnitelných sil přírodních aneb jen povahy pravděpodobnostní, jako ve vědách duchových, jež exaktnosti postrádají a vyjadřují jen určité tendence. Za účelem získání těchto složitých poznatků pak ovšem vědy přírodní i duchové užívají musí určité metody ať deduktivní či induktivní, či obojí zároveň, dle zvláštní povahy určité vědy. V této badací činnosti spočívá právě povaha vlastních věd theoretických, jež ovšem pak nevylučují, aby poznatků theoretických použito bylo vědeckým způsobem i k účelům praktickým.

Není pochybnosti, že na školách vysokých mohou býti pěstovány jen tyto vědy v pravém užším slova smyslu.¹⁾ Na oboru při tom nezáleží. Každá věda, vyznačující se oněmi theoretickými vlastnostmi, může a má býti předmětem vysokoškolských výkladů. Formální roztržení dle jednotlivých fakult na universitách neb odborů na technických jest jen historické povahy. Jest možno, ano nutno, aby k dosažení fakultám nové se přičleňovaly, jakmile vyskytne se potřeba nového oboru badacího, jenž má ráz ucelené a soustavné vědeckosti.

Naproti tomu však nauky, které dle vnitřní své povahy postrádají vlastního rázu vědeckého, jak dříve bylo naznačeno, zejména nauky, které jsou jen praktickými návody ku docílení obratnosti a výcviku v určitých oborech konání po stránce technické, již samým nedostatkem své vědeckosti nehodí se za předmět vzdělání vysokoškolského. A zde právě jest mez tohoto vzdělání. To plyne již z toho, že kdyby takové meze nebylo, dospělo by se ke koncům zcela absurdním, neboť pak by požadována býti mohla na příklad také vysoká škola jakéhokoliv odvětví výroby řemeslné.²⁾ Ovšem i ryze praktickým naukám lze zjednotiti přístup na školy vysoké, ale ve způsobu zcela jiném, to jest t. zv. lektorátů, jako jsou na příklad lektori cizích řečí, těsnopisu, tělocviku, hudby a j. v.³⁾ Právě při cizích jazycích jest zřejmý rozdíl mezi

¹⁾ Jen takové skutečné vědy připouštějí také, aby dorost vysokoškolského učitelstva soustavně doplňován byl osvědčenou cestou habilitační, která jedině podává záruku dostatečné vědecké kvalifikace pro povolání akademické. Čím více postrádá nauka některá povahy theoretické, tím habilitace soukromých docentů vyskytuje se při ní řídčeji, ba při některých naukách praktických jeví se zpravidla nutnost povolávání síly učitelské přímo z praktických povolání životních. To jest vždy experimentem. Síly takové mohou státi se dobrými učiteli, ale nemusí.

²⁾ Kdysi skutečně si zařídil někdo soukromou krejčovskou „Akademii“ (!)

³⁾ Při té příležitosti budiž mi dovolena malá odbočka. V poslední době se velmi důtklivě požaduje na vysokých školách zřízení lektorátu řečnictví a došel požadavek ten skutečně též někde již splnění. Mně nezdá

v ě d o u, t. j. klassickým neb. moderním jazykozpytem, a n a u k o u praktického výcviku za účelem plyného ovládní jazyka.

Mohlo by se však namítnouti, že onen přísný rozdíl mezi vědami a pouhými naukami nelze vždy zřetelně stanovit, že zejména při t. zv. vědách praktických hranice takové sotva bezpečně lze vytýčiti. Tak zejména při různých vědách technologických, při nichž jde, jak bylo praveno, o použití theorie k účelům praktickým. Ale právě u takových věd jest to hloubě theoretického základu, jež o tom rozhoduje, pěstuje-li se věda ona způsobem, jenž odpovídá úrovni vskutku vědecké, aneb jen stupni nižšímu. Proto takové praktické nauky mohou zcela bez závady pěstovány býti i na učelištích středních a nižších (školách průmyslových, zemědělských, obchodních), kde se jim vyučuje jen v rozsahu praktických nauk. Rozumí se, že praktické vědy i na vysokých školách pěstované, nemohou obejít se bez cvičení praktických v laboratorních, cvičebních ústavěch, pitevnách a t. d., jež při vědách theoretických odpadají.⁴⁾

Z toho všeho zajisté plyne, že ovšem nelze nějakým taxativním způsobem vypočísti ony vědy, které předmětem vysokoškolského vzdělání býti mohou a které nikoliv. Vždyť, jak řečeno, záleží mnohdy jen na způsobu metody a výše cíle poznávacího a nikoliv na podstatě vědy samotné. Mimo to však šíře poznání lidského nemá žádných mezí. Ono bude snažiti se vždy osvojit si nových pravd a poznatků v oborech jevů dosud neprobádaných. Tím vznikati budou stále nové problémy vědecké, jichž soustavný celek opět dá základ ku vzniku zcela nové vědy. Jako vesmír jest nekonečný, tak i pro bádání ducha lidského není žádných mezí a konečných cílů.

Proto nelze tedy určitě stanovit ani pro přítomnost ani pro budoucnost, které určité obory naukové jsou vhodnými předměty disciplin vysokoškolských a třeba zůstaviti rozhodnutí skutečnému vývoji. Ale přes to není pochybnosti, že některé nauky již samým obsahem, metho-

se však věc ta býti prosta všech pochyb. Výmluvnost jest sice pro praktický život velmi výhodná vlastnost, ale někdy i nebezpečná. Skvělá forma bývá mnohdy na újmu jádru věci a krasořečnění ve formě zvučných a třeptných frází bývá nepřítelem logických důvodů a střízlivé úvahy, nehledě k tomu, že obratnosti řečnické zneužití lze často i k účelům zavržitelným. Řečnění náleží do parlamentů a politických schůzí — i tam někdy neslouží věci dobré —, ale nikoliv na ústavy pro pěstování vědy. Ostatně i přes známé latinské přísloví „poetae nascuntur, oratores fiunt“ pochybují, že špatný řečník stane se kdy Demosthenem.

⁴⁾ Tu chci se dotknouti jistého nedorozumění. Bývá někdy míněno, že cvičení seminární na fakultách právnických i filosofických mají sloužiti k uvedení do praxe. To jest omyl. Cvičení seminární mají prohloubiti průpravu vědeckou, theoretickou. Ona mají posluchače uváděti ve speciální problémy vědecké, nabádati k samostatné práci badatelské a dávati jim k tomu návod pod bezprostředním dozorem učitele. Tedy žádný výcvik praktický. K tomu v theoretických oborech vůbec není vysoká škola, nýbrž teprve praktický život. Účelem vysokých škol jest průprava vědecká. Výtky, že ony nevychovávaly pro život, svědčí o naprostém nedorozumění vlastnímu jich poslání.

dou i cílem ryze prakticko-technickým nesnadno dají se povznést na výši, kterou nutno předpokládati pro úroveň školy vysoké.⁵⁾ Snahy a požadavky nesoucí se za cílem, aby nauky takové staly se předmětem studia vysokoškolského, byť i sebe upřímněji byly míněny, sotva tedy setkati se mohou se zdárným úspěchem. Odstrašující příklad ve směru tom podává nám historie s t. zv. vědou kamerální. I tato „věda“ byla předmětem universitního studia v osmnáctém století. Postrádajíc však theoretického uzákladnění a učeněné soustavnosti i jsouc jen snůškou vnitřně nesouvislých praktických pravidel rázu technického z oboru soukromohospodářského, zemědělského a t. d., neměla vnitřní oprávněnosti a byla vědecky naprosto neplodnou.

Není ještě věda „vědou“ proto, že přednáší se na škole vysoké a byť i pro ni třeba zvláštní škola vysoká byla založena, jako naopak zase byly důležité vědy, jež hluboce obohatily poznání lidské dříve, než vůbec známo bylo formální zařízení vysokoškolské.

V tomto smyslu lze tedy i při vzdělání vysokoškolském mluvit o jistých nepřekročitelných mezích.

K psychologii vědecké polemiky.

Odpověď p. prof. Dr. Fr. Weyrovi.

Pod titulem „Věda, theorie, praxe a kritika“ uveřejnil p. prof. Weyr v tomto časopise (XIII. 178 násl.) článek, jenž má býti odpovědí na mou stať „Theorie a praxe rakouského práva správního“, v které jsem se *bránil* proti W. bagatelisující a paušální kritice mého spisu „Strany“ končící slovy: Nur die Lumpe sind bescheiden. Musil jsem k své obraně dokazovati oprávněnost způsobu své práce a doličovat, že W. není legitimován tak paušálně souditi o spisu nutně jinak založeném.¹⁾

Odpověď W. je mi vnitřním uspokojením, protože již svým založením ukazuje, že jsem měl pravdu. Článek W. má s *právem* málo společného. Podstatný obsah jeho 6¾ stránek je vyplněn ponejvíce

⁵⁾ Zde bych opět rád upozornil na jiný omyl, jenž se vyskytuje co do předmětu, obsahu a badacích cílů vědy národohospodářské. Nedávno pořádala jistá zasloužilá osvětová organizace řadu přednášek, jež označeny byly jakožto národohospodářské. Ve skutečnosti však látka jich neměla s vlastní vědou národohospodářskou ničeho co činiti, nýbrž měla za předmět různé obory o b c h o d n í t e c h n i k y. V tom jest veliký rozdíl, každému jasný, kdo jen zběžně methodickými otázkami vědy národohospodářské se zabýval.

¹⁾ Ve svém posudku „Příspěvků“ mluvím však o nesporných intelektuálních kvalitách, o bystrém a jasném úsudku, o *některých dobrých postřezích a formulacích*. Pochválil jsem tedy až nad míru to, co vůbec chválu zasluhovalo.